

De geur van meloen

Belgrado Het was middernacht toen ik stilhield voor café Majestic. Er heerste een prettige stilte in de nog warme straat. Door de gehaakte gordijnen sloeg ik Thierry gade, die daarbinnen aan een tafeltje zat. Hij had een pompoen op ware grootte op het tafellaken getekend, die hij nu, om de tijd te doden, zat op te vullen met piepkleine pitjes. De kap- per in Travnik had hem vermoedelijk niet vaak gezien. Met die vinnetjes over zijn oren en zijn kleine, blauwe oogjes leek hij op een uitgeputte, speelse, jonge haai.

Ik bleef nog een poosje met mijn neus tegen het raam staan voordat ik bij hem aanschoof. We hieven ons glas. Ik was blij dat ons oude plan eindelijk vaste vorm aannam, hij met mijn komst. Het had hem moeite gekost zich los te rukken. Hij had zonder enige oefening veel te ver gelopen, en zijn vermoeidheid maakte hem somber. Zijn tocht, met kapotte voeten en het zweet op zijn voorhoofd, over een platteland bevolkt door ondoorgrondelijke boeren, had hem aan alles doen twifelen. De hele onderneming kwam hem als absurd voor. Van een romantische onnozelheid. In Slovenië had een herbergier het er met een blik op zijn ingeval- len gezicht en zijn te zware ransel niet beter op gemaakt door vriendelijk op te merken: *‘Ich bin nicht verrückt, Meister, ICH bleibe zu Hause.’*

Vervolgens was hij een maand in Bosnië gaan tekenen en dat had hem er weer bovenop geholpen. En toen hij met zijn tekeningen onder de arm in Belgrado was aangekomen, hadden de schilders van ULUS, de Vereniging van Servische schilders, hem als een broer verwelkomd en een leeg atelier in een buitenwijk voor hem opgeduikeld, waar we met zijn tweeën zouden kunnen logeren.

We gingen met de auto: het was een flink eind buiten de stad. We moesten de brug over de Sava over en daarna twee karrensporen langs het water volgen tot aan een met distels overwoekerd veldje met een stuk of wat bouwvallige paviljoens. Thierry liet me voor het grootste stilhouden. Zwijgend sjouwden we de bagage de donkere trap op. De geur

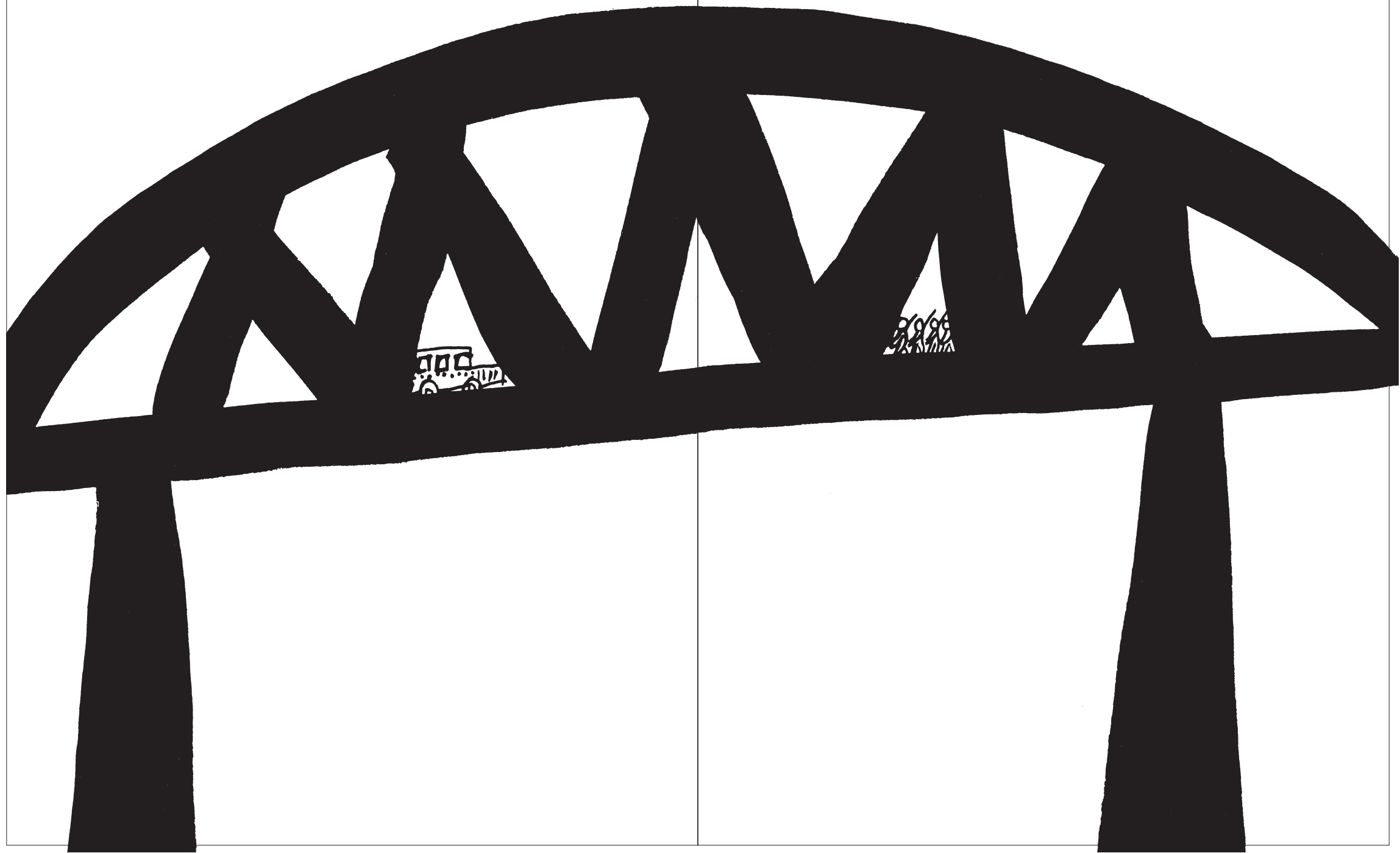
van terpentijn en stof sloeg je op de keel. De hitte was verstikkend. Luid gesnurk klonk op vanachter halfopen deuren en weergalmde door de gang. Midden in een reusachtig, leeg vertrek had Thierry zich als ordelijk zwerver op een aangeveegd stuk vloer geïnstalleerd, zo ver mogelijk van de kapotte ruitjes. Een roestige spiraal, zijn schildersspullen, de olielamp en, op een esdoornblad naast de primus, een watermeloen en een geiten- kaas. De was van de dag hing te drogen aan een lijn. Het was primitief, maar tegelijk zo natuurlijk dat ik het gevoel had dat hij er al jaren op me wachtte.

Ik legde mijn plunjezak op de grond en ging met mijn kleren aan op bed liggen. Dollekervel en schermbloemen klommen tot aan de raamko- zijnen, die uitkeken op de zomerhemel. De sterren schitterden.

Lanterfant en in een nieuwe wereld is een uitputtende bezigheid.

Tussen de grote boog van de brug over de Sava en waar die rivier in de Donau stroomt, lag de buitenwijk te glinsteren in de zomerse hitte. De wijk dankte zijn naam, Saimishte (jaarmarkt, beurs), aan de overgebleven paviljoens van een landbouwtentoonstelling, die later onder de nazi's als concentratiekamp hadden gediend. Vier jaar lang waren Joden, verzets- strijders en zigeuners er bij bosjes omgekomen. Na de oorlog had het ge- meentebestuur de lugubere ‘folly’s’ inderhaast laten overpleisteren om er door de staat gesubsidieerde kunstenaars in onder te brengen.

Ons huis – deuren die niet sloten, gebroken ramen, wc die slecht doortrok – bevatte vijf ateliers, van de uiterste nooddruft tot bohemien- achtige chic. De armste bewoners, die van de eerste verdieping, stonden elke ochtend met een scheerkwast in de hand in de rij voor de wastafel in de gang, waar ze de conciërge – een oorlogsinvaliden, pet diep over de ogen – moesten helpen met scheren door het vel van zijn kin glad te trek- ken terwijl hij er met zijn ene hand voorzichtig het scheermes overheen haalde. Het was een ziekelijke man, zo achterdochtig als wat, die niets anders te doen had dan een huwbare dochter voor misstappen te behoe- den en uit de wc's – Turkse toiletten waar je eerst je zakken leeghaalt en dan pas neerhurkt – de spulletjes mee te pikken, zakdoeken, aanstekers en ballpoints, die verstrooide gebruikers hadden laten liggen. Milovan,

de literatuurrecensent, Anastase, de pottenbakker, en Vlada, een landschapsschilder, bewoonden de ateliers op de begane grond. Ze stonden altijd klaar om ons te helpen, als tolk te fungeren, een schrijfmachine, een stuk spiegel, een handje grof zout te lenen, of, als ze een aquarel of een artikel hadden verkocht, heel het huis uit te nodigen voor een luidruchtig feestmaal – witte wijn, paprika's, kaas –, gevolgd door een collectieve siësta op de kale, zonovergoten vloer. God weet dat ze niet veel hadden, maar de zwarte jaren van de bezetting en de burgeroorlog hadden hen het goede leven op waarde leren schatten, en Saimishte was dan wel niet erg gerieflijk, maar het had zijn eigen gezelligheid. Het was een jungle van papavers, korenbloemen en onkruid, die stormliep op de vervallen gebouwen en de rondom opgeschoten krotten en provisoische kampementen verstikte in zijn groene stilte. In het huis naast ons woonde een beeldhouwer. Zijn kin onder de stoppels, zijn hamers als revolvers aan zijn riem, sliep hij op een matras aan de voet van het standbeeld waaraan hij de laatste hand legde: een partizaan met ontbloot bovenlijf, zijn hand rond een machinepistool. Hij was de rijkste man van Saimishte. Hij had de tijd mee: met alle herdenkingsmonumenten, roodgranieten sterren en beelden van verzetslieden, opboksend tegen een wind van tweehonderd kilometer per uur, had hij nog voor minstens vier jaar aan opdrachten liggen. Wat niet meer dan logisch was: revoluties, eerst alleen nog een zaak van geheime comités, bestendigen zich, verstenen en worden zo al snel een zaak van beeldhouwers. In een land als Servië, met zijn eindeloze opstanden en oorlogen, beschikken kunstenaars al over een uitgebreid heroïsch repertoire – steigerende paarden, getrokken sabels, *komitadji's* – om naar believe uit te putten. Maar dit keer was het lastiger. De bevrijders hadden een andere *look* aangenomen; ze waren te voet, kortgeknipt, zorgelijk, grimmig, en het lepeltje jam dat de beeldhouwer ons volgens Servisch gebruik aanbood als we hem een bezoek brachten, suggereerde een minder oorlogzuchtig en milder universum.

Aan het andere eind van het veldje fungeerde een ijskist met uitspanning als brievenbus en trefpunt voor al diegenen die hier tussen hemel en wildernis leefden met hun kippen en hun ketels. Je kon er zware

grauwe blokken van grofkorrelig ijs halen en ijsjes van geitenmelk, die tot 's avonds laat een zurige smaak in je mond achterlieten. De uitspanning bestond maar uit twee tafeltjes, waaraan de plaatselijke voddenrappers – oude mannetjes met beweeglijke, rode oogjes, die al zo lang in dezelfde vuilnisbelten hadden rondgewoet dat ze fretten leken uit een en hetzelfde nest – op het heetst van de dag een dutje kwamen doen of hun oogst kwamen sorteren.

Achter de ijskist strekte zich het domein uit van een Oekraïense uitdrager, die te midden van zijn schatten in een proper hok woonde; een belangrijk man, een pet met kleppen op zijn hoofd, die een berg versleten schoenen en een even grote berg van doorgebrande of gebarsten peertjes bezat, en daar gouden zaken mee deed. Een stapel kapotte jerrycans en lekke binnenbanden completeerde zijn inventaris. Het meest verbazingwekkende was het aantal klanten dat je met hun 'aankopen' onder de arm het terrein zag verlaten. Als de schaarste maar groot genoeg is, is er niets wat niet verhandeld wordt. In Saimishte kon één schoen – met gaten en al – al handel zijn, en de berg van de Oekraïner werd dikwijls beklommen door blote voeten en gepeild door glinsterende blikken.

In westelijke richting, langs de weg naar Zemun, verrees boven een zee van distels het geraamte van Novi Beograd, de satellietstad die de regering, tegen het advies van geologen in, per se had willen bouwen op slecht gedraineerd terrein. Een autoriteit – hoe hoog ook – kan echter niet op tegen drassige grond, en in plaats van uit de aarde op te schieten, zakte Novi Beograd er gestaag in weg. Sinds twee jaar prijsgegeven aan de natuur, verhief het zijn nepramen en kromgetrokken balken, waarop uilen nestelden, tussen ons en de weidsheid van het platteland. Het was een grens.

Om vijf uur 's ochtends boorde de augustuszon zich door onze oogleden, en dan gingen we zwemmen in de Sava, aan de andere kant van de brug. Zacht zand onder je voeten, een stuk of wat koeien tussen de elzenbomen, een klein meisje met een hoofddoekje dat ganzen hoedde, en in een granaattrechter een slapende bedelaar onder een krant. Bij het aanbreken van de dag kwamen binnenschippers en wijkbewoners

er hun was doen. Zo boenden we in goed gezelschap onze hemden, op onze hurken in het modderige water, en heel de oever, tegenover de slaperige stad, weergalmde van het geplas, geborstel en geneurie, terwijl enorme schuimbanken afdreven in de richting van Bulgarije.

In de zomer is Belgrado vroeg uit de veren; om zes uur haalt de gemeentelijke vuilniswagen de paardenvijgen van de groentekarren op en klappen de houten luiken voor de winkels open; om zeven uur zitten alle kroegen vol. De expositie opende om acht uur. Ik hield er om de dag de wacht, terwijl Thierry weerspannige kopers achter hun broek zat of wat ging tekenen in de stad. De entree was twintig dinar, althans voor hen die dat hadden. De kassa bevatte slechts een handjevol kleingeld en, vergeten door de laatste exposant, *Variétés v* van Paul Valéry, waarvan de gekunstelde stijl hier nogal exotisch aandeed, hetgeen het leesplezier verhoogde. Onder de lessenaar lagen een halve watermeloen en een mandfles wijn te wachten op de vrienden van ULUS, die aan het eind van de middag langskwamen om ons uit te nodigen voor een duik in de Sava of een stukje van een recensie te vertalen, die was verschenen in een avondkrant.

“De heerrr Verrnette... heeft goed naar ons landschap gekeken en zijn schetsen zijn amusant... maar hij is te sarcastisch en niet... en niet... en niet...” – ach, hoe zeg je dat toch,’ zei de vertaler, met zijn vingers knippend – ‘o ja, “niet serieus genoeg!”’

Want ernst is waarlijk de eerste levensbehoefte van volksdemocratieën. De journalisten van de communistische kranten die in de vroege ochtend hun kolommen kwamen vullen, waren doodserieus. Het waren jonge ambtenaren met krakende schoenen, merendeels afkomstig uit het titoïstisch verzet, die een niet onbegrijpelijke voldoening haalden uit hun nieuwe importantie, zij het dat ze er wat laatdunkend en onzeker van werden. Ze liepen met diepe rimpels in hun voorhoofd van tekening naar tekening, gestreng maar ook perplex, want hoe konden zij nu weten of ironie reactionair was of progressief?

Tussen elf en twaalf lokte het affiche op de deur – een gele zon op een blauwe achtergrond – alle kindertjes uit de Terazijestraat, na schooltijd naar binnen. Een expositie van dik belegde boterhammen had hen

niet meer kunnen bekoren: meisjes met gehavende glimlach hinkelden langs de kunstwerken en bestofte zigeunerjochies raceten gillend van zaal naar zaal, een spoor van piepkleine blote voetjes achterlatend op het glimmend geboende parket.

In de stille tijd tussen vijf en zes druppelden er schimmen uit de betere wijken binnen. Meelijwekkende en zachtmoedige ‘oude adel’, wier luchtige Frans en bescheiden, respectvolle gezichten hun bourgeois-afkomst verraadden: oude mannetjes met trillende snorren die enorme boodschappentassen met zich meesjouwd, matrones op tennisschoenen, gebruind als boerinnen, die hun stoel tot vlak voor de kassa schoven, ons een dor handje toestaken en voorzichtig peilden of hun melancholieke overpeinzingen wel weerklank bij ons zouden vinden. Velen van hen, die na de amnestie van oktober 1951 naar hun land waren teruggekeerd, bewoonden nu het allerkleinste kamertje van hun oude huis en verdienden hun geld met de meest onverwachte betrekkingen. Een bejaarde advocaat en muzikkliefhebber kopieerde partituren voor een jazzorkest, een muze van de vooroorlogse salons fietste bij het kriecken van de dag naar afgelegen kazernes om er solfège of Engels te onderrichten. Na niet meer dan een verstrooide blik op de muren stortten ze zich, te eenzaam om meteen daarna weer weg te gaan en te trots om dat te zeggen – in eindeloze monologen – om het tot sluitingstijd te kunnen rekken – over de graftombe van Alexander de Grote of de voormalige kloosters van Macedonië die wij, *die het konden begrijpen*, beslist moesten gaan bezoeken. Dringend, vermoeid en vertrouwelijk deden ze de ene suggestie na de andere. Maar de inspiratie was weg. Moed laat zich dwingen, geestdrift niet.

Bij het vallen van de avond kwam de hele straat naar de expositie kijken. De inwoners van Belgrado hadden te weinig pleziertjes om er ook maar een te laten schieten. Het leven was nog zo arm dat het iedereen naar van alles deed snakken, en die honger leverde heel wat ontdekkingen op. Theologen leerden motorrijden, boeren kwamen – na een dag winkelen in de Ulica Marsala Tita – de aquarel ontdekken. Ze zetten een zak kunstmest, een nieuw halster, een snoeimes met ingevet lemmet tegen de deur, wierpen een gretige blik op de kaartjes en haalden het

geld uit hun riem of muts. Vervolgens beenden ze met de handen op de rug van de ene tekening naar de andere en keken heel aandachtig, vastbesloten om waar voor hun dinars te krijgen. Hun blik was zo gevormd door de brijige foto's van *Het Dagblad van Mostar* of *De Echo van Cetinje*, dat het hun aanvankelijk moeite kostte het lijnenspel in één oogopslag te overzien. Maar uitgaand van een vertrouwd detail – kalkoen, minaret, fietsstuur – wisten ze de afbeelding te ontwarren, schoten dan in de lach of ze begonnen in zichzelf te praten en bogen voorover om te kijken of ze misschien hun station, hun bultenaar, hun rivier zouden herkennen. Bij een slordig geklede figuur controleerden ze hun gulp. Die manier om de dingen tot de kern terug te brengen, ze langzaam, geduldig te bekijken, te onderzoeken hoe iets in elkaar zat, beviel me zeer. Ze bleven doorgaans tot het laatst, volledig op hun gemak in hun naar mest riekende boerenplunje, en liepen dan beleefd langs de kassa om de kunstenaar de hand te schudden of een sigaretje voor hem te rollen, dat ze luid klakkend dichtplakten. Om zeven uur kwam Pran, het hoofd van ULUS, de stand van zaken opnemen. Nee, de staatsinkopers, die zijn voornaamste clientèle vormden, hadden nog niets besloten.

'Nou ja,' zei hij, 'dan gaan we ze morgen wel de oren wassen,' en hij troonde ons mee naar zijn moeder om spinazietaart te eten.

Bij gebrek aan klanten schoten de vrienden als paddenstoelen uit de grond. In Servië ligt de persoonlijke hartelijkheid voor het oprapen, en ondanks alles waar men nog gebrek aan heeft, ontbreekt het er nooit aan warmte. Want Frankrijk mag dan – zoals de Serviërs graag zeggen – het brein van Europa zijn, maar de Balkan is het hart, en daar kun je nooit genoeg van krijgen.

We waren te gast in donkere keukens en gemoedelijk lelijke huiskamers, waar we werden volgepropt met aubergines, kebabs en meloenen die sissend openspleten onder het geweld van zakmessen. Nichtjes, grootouders met krakende knieën – want minstens drie generaties deelden die piepkleine woninkjes – hadden al opgewonden de tafel gedekt. Begroetingen, buigingen, welkomstwoorden in een ouderwets en allerliefst Frans, gesprekken met beschaafde oude heren, die dol waren op